

MŰHELYMUNKÁK

PÁL ISTVÁN

EGY FELESLEGES TISZTELETKÖR

A HÍRSZERZÉS CÉLSZEMÉLYE:
KELEN IMRE KARIKATURISTA

Amikor az Egyesült Nemzetek Szervezetének alapokmányát 1945. június 26-án szentesítették a második világháborúban győztes hatalmak és szövetségeseik, Magyarország nem lehetett jelen a ceremónia alkalmával. A dokumentum szerint a tagság nem zártkörű, vagyis bármelyik ország, aki nem alapító tag, bármikor beléphet, amennyiben magáévá teszi a világszervezet alapelveit. Igaz, ehhez a Biztonsági Tanács ajánlására, és a Közgyűlés támogató határozatára volt és a mai napig van szükség.¹ Budapest nem sokkal az 1947. évi párizsi békeszerződést követően kérte felvételét az ENSZ-be, az Egyesült Államok a mind gyakoribbá váló jogsértésekre hivatkozással megvétózta hazánk felvételét.² Magyarországot végül csak 1955 decemberében vették fel az ENSZ teljes jogú tagjai közé, amikor a Sztálin halála utáni kölcsönös kompromisszumok jegyében sor került az osztrák államszerződés aláírására.³ A magyar állandó ENSZ küldöttség vezetésére *Mód Péter* kapott megbízatást, akit rangban *Hollai Imre*, a Magyar Dolgozók Pártja Központi Vezetősége (MDP KV) Nemzetközi Osztályának korábbi helyettes vezetője követett.⁴ Mindezzel egy időben *Hollai Imrét Hárs István* államvédelmi alezredes javaslatára nyomán 1955. szeptember 5-ei hatállyal államvédelmi őrnaggyá nevezték a Belügyminisztérium (BM) II/3-as (hírszerző) osztályára.⁵ A döntés háttérben kétségtelenül az húzódott, hogy az 1955. március 7. és 12. között Moszkvában megtartott állambiztonsági értekezlet útmutatása alapján a Belügyminisztérium (BM) Államvédelmi Központ Hírszerző Osztályának egyik kiemelt feladatává vált a beépülés az Egyesült Nemzetek Szervezetébe.⁶ 1956 elején a magyar ENSZ misszió létszámát nyolc főben határozták meg – irodavezető, három diplomáciai beosztott, gépíró, hiva-

¹ KELEN, 1968. 195–196. – *Charter of the United Nations*.

² BALOGH, 1988. 307–311.

³ BÉKÉS, 2006. 7–8.

⁴ HOLLAI, 2010. 92–93.

⁵ ÁBTL 2. 8. 2. 1–91–Hollai Imre – Leszerelt 1960. III. 15.–17/103 – Javaslat. Budapest, 1955. IX. 5.

⁶ TÓTH, 2013. 397.

talsegéd, rejtjelező, gépkocsivezető –, a küldöttség mellett létesítendő irodában három hírszerzőtiszttal s egy titkos munkatárs dolgozott. Hollai Imre őrnagy irodavezető-helyettes egyben a magyar hírszerzés első New York-i rezidense tudományos-technikai, vállalati és sajtóügyekre, míg helyettesei – *Markotán István* alhadnagy és *Rácz Pál* főhadnagy – katonai ügyekre és emigrációra, illetve az ENSZ és a nemzetközi szervezetek behálózására szakosodtak.⁷

Rácz Pál – fedőneve (fn.) Arany – 1956. január 17-től 20-ig New York-ban tartózkodott, amikor a washingtoni rezidentúra potenciális ügynöke, *Hámori László* – fn. „Bertalan” – váratlanul felajánlotta, hogy összehozza *Kelen Imre*-vel, az ENSZ televíziójának vezetőjével. Rácz ezt elhárította, ti. Kelen Imre már 59. évében járt, így számítani lehetett arra, hogy a következő évben nyugdíjazzák.⁸ Mindettől eltekintve a Központ – értsd a Hírszerző Osztály – a „Környei” fedőnevet adta a célszemélynek, így Budapest nyomására Kelen Imre egy hónappal később bekerült azok közé, akikkel „Arany” foglalkozott. Az otthoni vizsgálódás nem hozott konkrét eredményeket, a BM Államvédelmi Központ csak feltételezni tudta, hogy Kelen Imre a háború alatt menekült el az országból. Az előzetes értesüléseik szerint a célszemély felesége is magyar volt, hat éves lányukkal a *210 Frederside Street Oceanside, NY* címen éltek. Magyarországon kizárólag *Schuszter Gyula* orvossal, a sógorával állt kapcsolatban, de Angliában is éltek rokoni. Tokodi (Nyitrai Béla – *a szerző*) már ismerte, így neki kellett bemutatnia Aranynak, amelyre a korábbi beszélgetésre hivatkozással egy étteremben került volna sor, mivel az ENSZ székházban való találkozás tabunak számított. A Központ ahhoz elvileg hozzájárulását adta, hogy Arany személyesen invitálja ebédre a célszemélyt, de azt már nem engedélyezte, hogy otthonában meglátogassa. Ehhez nem kaptak tőle címet, ugyanakkor a II/3. Osztály azzal is számolt, hogy az asszony kedvezőtlenül fogadná a hivatalos Magyarország képviselőjét.⁹ A hírszerzés Galambos Klárától, „Környei” Budapesten élő unokahúgától, megtudta, hogy Kelen Imre gazdag zsidó családból származott, apja a győri olajgyárat igazgatta, fia azonban nem örökölte üzleti tehetségét, inkább karikaturistának készült. A '30-as években Münchenbe ment tanulni, de az üldöztetés elől előbb Franciaországba, majd a német megszállás miatt Angliába távozott. A szigetországban megismerkedett egy vidéki kispolgári családból származó angol írónővel – a valóságban őt vette feleségül – akit a célszemélyhez hozzá hasonlóan inkább csak amatőr szintű alkotónak lehetett tekinteni, nem pedig tehetséges művésznek. Galambos Klára úgy emlékezett, hogy a nagybátyja és a felesége a '40-es évek végén költöztek az USA-ba. „Környei” szülei régen eltávoztak az élők sorából, majd 1952-ben testvére, Schuszter Gyuláné, Kelen Friderika is meghalt. Sógorán kívül már csak a II/3. Osztály által forrásként idézett unokahúg volt életben, akivel Kelen nem tartotta a kapcsolatot. Ám ezt utóbbi aspektus révén erősen kérdéses maradt, hogy a hírszerzésnek mennyire sikerült a célszemélyről helytálló értesülésekhez jutni.

⁷ ÁBTI 3. 2. 6–OL–16–Washingtoni rezidentúra–OL 11/2. – Tárgy: Az USA-ban működő rezidentúra felépítése. – Javaslat. Budapest, 1956. II. 3. 146–147.

⁸ ÁBTI 3. 2. 6–OL–16–Washingtoni rezidentúrától jövő jelentések–OL–8–011/VIII. – 2/„A” 1 számú levél – Tárgy: Beszélgetés Bertalannal – Jelentés. Washington, 1956. I. 20. 21–26.

⁹ ÁBTI 3. 2. 6–OL–16–Washingtoni rezidentúra–O–8–011/XIII.–49/„A” 5. sz. utasítás–Víg elvtársnak! Washington. – Tárgy: „Környei” ügye. – Budapest, 1956. II. 11. 216–217.

„Arany” baráti viszonyt készült kialakítani a célszeméllyel, ezért arról érdeklődött, hogy a Magyar Televízió számára – amely nemsokára megkezdte rendszeres adását – lehetséges volna-e felvételt készíteni az ENSZ – delegációról. Az eredményről nem kellett tudnia. A közelgő választásra amerikai elnökválasztásra való tekintettel „Arany” rákérdezett, hogy kinek drukkol, tisztázandó az egyes pártokhoz való viszonyát, majd a szándékai leplezése céljából Kelen Imrének a második világháború előtt Svájcban és Franciaországban szerzett élményeiről kezdett érdeklődni. A Központ úgy vélekedett, hogy a célszemély feltehetően nem túl jó anyagi körülményei folytán könnyen megközelíthető. Kelen Imrétől minden bizonnyal azt várták, hogy segítségével feltérképezhetik az ENSZ apparátusában uralkodó viszonyokat, illetve megismerkedhetnek olyan hivatalnokokkal és diplomatákkal, akik között további beszerzésre alkalmas jelölteket találhatnak.¹⁰

Az ügy a forradalom következményeképp megtorpant, az állambiztonsági iratok tanúsága szerint négy éven keresztül nem történt dokumentálható előrelépés. 1956 októberének utolsó napjaiban a Külügyminisztérium (KÜM) Forradalmi Bizottsága listát állított össze a Magyar Népköztársaság (MNK) diplomáciai képviselőin dolgozó államvédelmi beosztottakról, így a berni, a római és a washingtoni követ hazaküldte a rezidentúrák tisztjeit. Ezzel párhuzamosan történt, hogy amikor a Hírszerző Főosztály munkatársai Nagy Imre október 31-én kiadott rendeletét követően kivonultak a BM Rooseveltt (ma Széchenyi) téri központjából, operatív iratok kerültek a felkelőkhöz. Az események után még azt sem sikerült felmérni, hogy a kb. 60 fős külföldön tartott ügynöki hálózatból kik kompromittálódtak,¹¹ így a II/3. Osztály tippszemélyeiről még csak említés sem esett. A magyar ENSZ – delegáció elszigetelődött, a diplomatákat sorozatosan fenyegetések érték, így az FBI (Federal Bureau of Investigation – Szövetségi Nyomozó Iroda) a személyi védelem biztosításának égisze alatt szinte állandó ellenőrzés alá vonta a missziót.¹² A New York-i rezidentúra működését az is megnehezítette, hogy az ENSZ képviselő tagjaira nem vonatkozott a diplomáciai immunitás, amely pár évvel azelőtt az akkori szovjet társszerv, az MGB (Minyisztersztvo Goszudarsztvennoj Bezopasnosztyi – Állambiztonsági Minisztérium) számára rendkívül komoly kellemetlenséget okozott. Ti. 1949 februárjában az FBI *Judith Coplon*, a Department of Justice (Igazságügyi Minisztérium) tisztviselőjével együtt letartóztatta *Valentyin Gubiscsev* szovjet ENSZ hivatalnokot, amikor az utóbbi bizalmas iratokat vett át a nőtől.¹³ Mindettől függetlenül, a világszervezet székházában – *Trygve Lee*, az első főtitkár¹⁴ – aktív közreműködése révén gyakorlatilag a megalakulásától fogva rendkívül erős volt a szövetségi nyomozók jelenléte.¹⁵ Az is feltehető, hogy „Környei” személyével kapcsolatban már csak azért sem sikerült haladást elérni, mert az ügyért

¹⁰ ÁBTL 3. 2. 6–OL–16–Washingtoni rezidentúra–O–8–011/XIII.–51/„A” 2. sz. utasítás.–Vigh elvtársnak! Washington. – Tárgy: „Környei” ügye. – Budapest, 1956. IV. 3. 243–244.

¹¹ PALASIK, 2013. 58–60.

¹² HOLLAI, 2010. 104.

¹³ THEOHARIS, 2002. 84–85.

¹⁴ United Nations: Immigrant to What? *Time Magazine*. XXIV. 1946. november 25. 1–2.

¹⁵ HOLLAI, 2010. 122–123.

felelős Rác Pál főhadnagyt 1957-ben kiutasították az Egyesült Államokból.¹⁶ Két évvel később maga a rezidens is hazatért, mert az MSZMP (Magyar Szocialista Munkáspárt) kongresszusának 1959. októberi határozata értelmében 1960. január elsejével Hollai Imre került az Központi Bizottság Külügyi Osztályának élére.¹⁷

Jogos a kérdés: ki volt Kelen Imre, akárcsak az, hogy mennyire lehetett megalapozottnak tekinteni a BM Hírszerző Osztályának a személyével kapcsolatos várakozásait? Kelen Imre 1896. december 22-én született Győrben.¹⁸ A leendő karikaturista hadireál iskolában tanult, majd az első világháború idején több hosszabb-rövidebb frontszolgálatot teljesített. Ahogy a Monarchia felbomlása és az 1919-es Magyar Tanácsköztársaság börtönében szerzett negatív tapasztalatai összedöntötték azt a világot, amelyben élt, 1919-ben Münchenbe ment tanulni, viszont a német belpolitikai életre jellemző bizonytalanságok, a szélsőbal-és szélsőjobboldali kilengések, valamint a mindennapi élet kényelmetlenségei – jegyrendszer, áruhiány – miatt 1922-ben Genfbe költözött. Itt ismerkedett össze kollégájával, *Dezső Alajossal* (1888–1964), akivel a Népszövetség vezetőiről és a korszak meghatározó politikusairól készítettek vázlatokat és karikatúrákat. Ahogy a náciizmus fenyegetése mind erőteljesebbé vált, 1938 decemberében *Albin Johnson*, a New York-i Világkiállítás európai résztvevőjéért felelős vezetője helyet foglalt a két karikaturistának a Franciaországból New York-ba tartó SS Champlain fedélzetére. A két karikaturista közül Kelen Imre volt a talpraesettebb, ugyanis Dezső szorult helyzetük ellenére azzal dicsekedett a párizsi rendőrfőnöknek, hogy 15 évig engedély nélkül élt a francia fővárosban. Mindettől függetlenül, 1938 karácsonya előtt egy pár nappal már az Egyesült Államokba érkeztek.¹⁹ Kelen és Dezső az ENSZ megalakulása utáni időszakban a közgyűlés résztvevőiről készítettek rajzokat,²⁰ ám szakmai partnerségük 1950-ben véget ért. Kelen Imre az ENSZ televízióadásának igazgatói posztjára került, de az akkor már 62 éves Dezső fokozatosan visszavonult. Kelen 1964-es visszaemlékezése szerint barátja soha nem tudta megszokni az amerikai életformát, míg mások azt emelték ki, hogy Dezső kései alkotásai azért nem arattak különösebb sikert, mert a stílus a két világháború közötti letűnt korszakot idézte.²¹

1960 októberében *Polgár Dénes*²² a Magyar Rádió és Televízió washingtoni tudósítója – fn. „Virág”²³ – arról számolt be, hogy New York-ba érkezését követően találko-

¹⁶ TABAJDI–UNGVÁRY, 2008. 110.

¹⁷ HOLLAI, 2010. 142–145.

¹⁸ NARA – Record Group 147–11–037 – Selective Service Registration Cards, World War II: Fourth Registration. – Short Description: WWII draft cards from the Fourth Registration, Often Called the „Old Man’s Draft”, because it registered men who were 45 to 64 years old at the time. – SERIAL Number 643–Emery Kelen–Birth Date: 22–Dec–1896–Birth City: Gyor–Birth State: Hungary–State Headquarters: New York.–4. 27. 1942.

www.fold3.com/image/#282520641/www.fold3.com/image/#282520644 (Letöltés: 2014. március 31.)

¹⁹ KELEN, 1964. 59–399.

²⁰ LISNER, 1946. 5.

²¹ DERSO, 1964. 27.

²² Polgár Dénes (1912–2009). Eredetileg jogász, 1945-től a győri szociáldemokrata lapnál, majd a *Világosság*, az *Esti Budapest* és a *Szabad Nép* című lapoknál újságíró. Az *Esti Hírlap* főszerkesztői pozíciójából került a Magyar Távirati Irodához, ahol előbb kairói (1958–1959), majd washingtoni (1960–

zott Kelen Bélával (!),²⁴ az ENSZ rádió magyar szerkesztőjével. A beszélgetés során kiderült, hogy Kelen Imre ismerte Polgár Dénes családját, hiszen a Magyar Televízió tudósítójához hasonlóan maga is győri származású volt.²⁵ Ezzel egy időben a televíziós újságíró is emlékezett a célszemélyre, aki gyerekkorában ismert meg, mint híres karikatúristát. Időközben többször is találkoztak, ám sokáig csak a régi győriekekről folyt a diskurzus. Kelen azt hangoztatta, valahányszor összefutnak, mindig fájdalmat érez, mert Polgár óhatatlanul eszébe juttatja azokat a rokonait és barátait, akiket a náciizmus elpusztított. Bár az 1930-as évek elején járt utoljára Magyarországon, Kelen Imre nem akart hazalátogatni, mondván, ezzel csak feltépné a régi sebeket, ugyanakkor az egyes amerikai lapokban írt cikkei és a hozzá mellékelte gúnyrajzok nem festettek túl pozitív képet a Szovjetunió akkori első emberéről.

A későbbi beszélgetéseken már a politika is előkerült, bár eleinte hangoztatta, hogy „nem politizál”. Kijelentése szerint „nem az a baj, hogy Hruscsov az asztalt verte, hanem az, hogy emögött valami jól átgondolt terv van”. Kelen sem az SZKP főtitkárának, sem Eisenhower elnöknek nem adott igazat, hanem – *John Kenneth Galbraith*hez, a korszak nemzetközileg elismert amerikai teoretikus közgazdászhoz hasonlóan – úgy vélekedett, hogy „a két rendszer valahol közepén fog találkozni, ha addig nem tör ki a háború”.²⁶ A legutolsó találkozás alkalmával viszont megjegyezte, hogy „legalább öten feljegyezték már, hogy mi itt beszélgetünk”. Polgár kérdésére, hogy ez Kelen szerint hogyan egyeztethető össze az Egyesült Államokban uralkodó szabadsággal, annyit felelt, hogy „szabadság ide, szabadság oda, itt a falnak is füle van”. Ettől függetlenül nem félt a magyar újságíróval beszélgetni. Virág jelentéséhez a „Róna” fedőnevű New York-i rezidens (*Horváth József* főhadnagy)²⁷ annyit fűzött hozzá, hogy Polgárnak többször is lesz alkalma találkozni a célszeméllyel, aki nemrég ugyan nyugdíjba ment, de társadalmi munkában még mindig bejár az ENSZ rádiójához. A New York-i rezidens egyben – nem alaptalanul! – figyelmeztetett rá, hogy Kelen „politikailag ellenséges velünk szemben”, ám ettől eltekintve bizonyos szálak Magyarországhoz kötik, és gyakran össze lehet vele futni a világszervezetnél. A hírszerzés célja az volt, hogy Polgár Dénes minél többször beszélgessen vele, elérendő, hogy a későbbiek folyamán „sötétben” információkat adjon: Kelen akkoriban ugyanis nem szívesen beszélt politikai kérdésekről.²⁸ Két évvel később, 1962 októberében *Borsányi Imre* rendőr őrnagy, a III/I Csoportfőnökség 1-A alosztályának vezetője úgy döntött, hogy

1964), bonni (1966–1971) tudósító. 1971-től 1977-ig a *Hét* című külpolitikai műsor főszerkesztője, majd 1977 és 1981-es nyugállományba vonulása között brüsszeli tudósító. (HERMANN, 2008. 844.)

²³ ÁBTIL 3. 2. 3–Mt–886/1–2. (Polgár Dénes). Évkör: 1960–1963. 281 oldal.

²⁴ Valószínűleg véletlen elírás, mert Kelen Béla (1920–1994) viszonylag ismert pártvezető volt 1945-től. 1956-tól az MSZMP Budapesti Bizottsága agitációs és propaganda titkára, 1962 októberétől 1983-ig pedig az *Esti Hírlap* főszerkesztője.

²⁵ POLGÁR, 2008. 7.

²⁶ GALBRAITH, 1970.

²⁷ ÁBTIL 3. 2. 6–OL–2/58 – Washingtoni levelezési dosszié „B” – Tárty: Megbeszélések a New York-i rezidenssel. – FELJEGYZÉS. – Budapest, 1961. VII. 27. 81–82. (Horváth József nem azonos a III/III. Csoportfőnökség utolsó parancsnokával.)

²⁸ ÁBTIL 3. 2. 4. K–770/T–„Zerdid”–Kt.–451/62–146/„A”–1960. sz. jelentés. – Tárty: Kelen Béla ügye. – Adta: „Virág” – Vette: Róna. – New York, 1960. X. 27. 41–42.

fn. „Zerdid” megjelöléssel engedélyezi – az első körben csak a jelölt tanulmányozásához szükséges – kutató dosszié megnyitását. Kelenről a Belügyminisztérium sokáig úgy gondolkodott, mint aki lelkesedett a Tanácsköztársaságért, ugyanakkor határozott ellenzője a Horthy rendszernek, és az üldöztetés elől kivándorolt Amerikába. Kelen szoros kapcsolatban állt *Klár Zoltánnal*, az „Ember” című lap szerkesztőjével,²⁹ tovább az ismeretlen Barthával, a Magyar Bizottmány külügyi megbízottjával, aki a Közgyűlés alatt szinte végig az ő társaságában tűnt fel. Pártos – a valóságban „Pártosi” fedőnevű titkos munkatárs, azaz (Pintér Gyula) attasé³⁰ – Polgár Dénes jóvoltából ismerkedett össze Kelen Imrével, „akitől beosztása révén jó információkat lehet szerezni”.³¹ A valóságban Kelen Imre már a kezdet kezdetén sem rokonszenvezett az 1917-es bolsevik forradalommal, és a Tanácsköztársaság alatt népbiztos helyettesként feltűnt Rákosi Mátyásról, a Magyar Dolgozók Pártjának későbbi főtitkáráról sem fogalmazott meg túlságosan hízelgő véleményt.³² Pintér attasé 1963. január 18-án az ENSZ palotában hosszabb beszélgetésbe bocsátkozott Kelen Imrével, aki az ENSZ magyar nyelvű rádióadásait szerkesztette, amíg az január 4-én hét év adásidőt követően váratlanul megszűnt. Washington ezért élesen bírálta *U Thant* (1909–1974) ENSZ főtitkárt, ugyanis a heti 15 perces rádióműsort rövidhullámon sugározták, így a magyar hatóságok az Amerika Hangjától eltérően nem vállalkozhattak a zavarására. A keleti blokk országai és a velük szimpatizáló arab államok rádióinak jó része ugyanis a szóban forgó frekvencián működött. Amennyiben a magyar Belügyminisztérium elkezdte volna zavarni az ENSZ adást, azzal tönkretette volna a saját szövetségi rendszeréhez tartozó nagykövetségek vételi lehetőségeit.³³ Igaz, Pintérnek nehéz volt elérnie Kelen, mert a sugárzás megszűnése miatt már csak időnként járt be az ENSZ palotába, de azért is került kényelmetlen helyzetbe, mert Kelen korábbi titkárnőjének meg kellett adnia a nevét. Kelen, miután megkapta munkatársától az üzenetet, felhívta az attasét a misszió, majd elfogadta, hogy találkozzon vele. A rezidentúra egyrészt a magyar adás beszüntetésére vonatkozó ENSZ főtitkári döntés előzményeit és következményeit szeretne volna tisztázni, másrészt óvatos formában azt kívánta felvetni Kelen Imrének, hogy vállalná-e egy, az MNK jóváhagyásával és kormányának politikai céljaival összhangban lévő ENSZ adás szerkesztői teendőit. A világszervezet csak olyan emberre bízta volna az ismét folytatódó munkát, akit Budapestről delegálnak, vagy legalábbis ajánlanak felvételre. Kelen a korábbiakkal összevetve meglepően nyíltan beszélt, miközben azt hangsúlyozta: mindenki tisztában van azzal, hogy a magyar kérdés az 1962-es közgyűlés során el fog intéződni. Kelen – talán befolyásos barátai révén – hallhatott valamit arról, hogy a háttérben titkos tárgyalások zajlanak az Egyesült Államok és Magyarország kormányai között,³⁴ amely előbb-utóbb megbékéléshez vezet. Kelen interpretációjában a folyamat két legjelentősebb kritikusaként – az addigra már visszavonult³⁵ –

²⁹ BORBÁNDI, 1989. 235.

³⁰ ÁBTIL 3. 2. 1–Bt–100–, „Pártosi”. (Pintér Gyula). Évkör: 1965–1966.

³¹ ÁBTIL 3. 2. 4. K–770/T – „Zerdid” – Kt.–451/62 – BM III/I Csfűg 1 – A alosztály – Tárgy: „Zerdid” társadalmi kapcsolat kutató B- és M. dosszié megnyitására HATÁROZAT. Budapest, 1962. X. 22. 30.

³² KELEN, 1964. 51–58.

³³ TELTSCH, 1963. 4.

³⁴ BALOGH, 2002, 301.

³⁵ KÁDÁR LYNN, 2006. 132–190.

Eckhardt Tibor³⁶ és Varga Béla,³⁷ a demokratikus emigráció csúcsszervezetét megtestesítő Magyar Bizottság elnöke,³⁸ tűnt fel, akik arra kértek fel két republikánus szenátort (*Dodd* és *Keating*), hogy nyilatkozataikkal és interpellációikkal támadják és zavarják a Kennedy adminisztrációnak a kétoldalú viszony normalizálására irányuló törekvéseit. A Fehér Ház részéről a szándék megvolt rá, de az emigráns vezetők építhettek arra, hogy ez belpolitikai szempontból kényes ügynek számít. Kennedy azonban úgy vélte, hogy Eckhardt és Varga akciói inkább zavarták, mint segítették bel-és külpolitikai céljait. A magyar emigránsok Demokrata Párttal meglévő kapcsolatai ezért háttérbe szorultak, a hangsúly a republikánusokra helyeződött át. A magyar nyelvű rádióadás megszűnését Varga és Eckhardt annak bizonyítására próbálták felhasználni, amihez a republikánus jobbszárny is segítséget nyújtott, hogy a Kennedy kormány egyetért a magyar ügy napirendről való levételével, vagyis „eladja a magyar függetlenséget”. Kelen úgy vélte, az emigráns vezetők *Dodd* szenátor közreműködésével kongresszusi vizsgálóbizottság felállítását követelik, amely azokat a körülményeket vizsgálná, amelyek amerikai részről hozzájárultak a magyar kérdés lezárásához az ENSZ-ben, valamint beszámoltatja a külügyminisztériumot a magyar–amerikai viszony alakulásáról, az esetleges normalizálási tárgyalásokról. Varga és Eckhardt ugyanis azt remélte, hogy a bizottság lehetőséget kínál az adminisztráció támadására, és a rendezést is el lehetne halasztani. Kelen a jelentés szerint a megbékélés híve, hiszen ez mindkét kormánynak, „de főképpen a magyar népnek ez érdeke”. A „célszemélynek” volt alkalma megismerni a magyar emigráció vezetőit, akiket emberként mindig is sajnált, mivel hontalanokká váltak, ugyanakkor az amerikai részről korábban kapott bátorítások nyomán mindig is ábrándokat követtek, amely semmit sem változott. Kelen nem látta reálisnak az emigráció terveit, hiszen Amerikának is el kellett ismernie, hogy Magyarország helyzetén nem tud változtatni. Azt Kelen tudta, hogy a magyar kérdés lezárásával együtt jár munkahelyének megszűnése, így előrelátóan elköltözött Connecticut államba, csupán

³⁶ Eckhardt Tibor (1888–1972) jogász, politikus. Torda-Aranyos vármegyei főszolgabíró, 1919–1920-ban a szegedi kormány miniszterelnökségének sajtófelelőse, 1922-ben a Keresztény Kisgazdapárt listáján nemzetgyűlési képviselő lett, az 1926. évi országgyűlési választáson veszített. 1928-tól a Magyar Revíziós Liga ügyvezető alelnöke. 1930-tól a Független Kisgazdapárt tagja, 1932 és 1940 között a párt elnöke, 1931-től Miskolc, 1933-tól Mezőcsát országgyűlési képviselője. 1934–1935-ben Magyarország népszövetségi főmegbízottja, 1936-tól titkos tanácsos és egyben országgyűlési képviselő (1935–1939; 1939–1941). 1940-ben lemondott az FKgP elnökségéről. Az angolszász irányzat híveként a kormányzó és Teleki Pál miniszterelnök megbízásából 1940 nyarán az USA-ba ment, hogy ott kapcsolatokat építsen ki. Nem tért vissza, előadó lett a georgetowni egyetemen. 1945 után a szovjetellenes és antikommunista emigráció egyik vezéralakja, a Magyar Nemzeti Tanács egyik megszervezője és végrehajtó bizottsági tagja lett. Részt vett az európai „Rab Nemzetek Tanácsának” megalakításában, s ennek magyar részleget vezette. (KE-NYERES, online MEK.OSZK.hu)

³⁷ VARGA, 1998. 98–99.

³⁸ Varga Béla (1903–1995) katolikus pap, politikus. 1926-ban szentelték pappá, először Somlóvásárhelyen, majd Várpalotán szolgált, 1929-ben lett Balatonbogláron plébános. 1931-től tagja lett az újjáalakuló Független Kisgazdapártnak, 1939-től volt országgyűlési képviselő. A második világháború alatt a lengyel menekültek védnöke volt, ám 1944-ben maga is bujkálni kényszerült. 1945-ben a Nemzetgyűlés elnökévé választották. Nagy Ferenc miniszterelnök 1947. májusi lemondása után nem sokkal Ausztriába menekült, majd 1947 augusztusában az USA-ba érkezett. 1949-től a Magyar Nemzeti Bizottmány, 1956-tól a forradalom utáni menekültekből álló Magyar Forradalmi Tanács és a MNB egyesülésével megalakult Magyar Bizottság elnöke volt. 1991-ben véglegesen hazatért. (KAPRONCZAY, 1998. 107–115.)

az időzítés volt meglepő, hiszen úgy készült, hogy erre U Thant főtitkár valamikor nyáron esedékes magyarországi látogatása után kerül sor. Az adás beszüntetéséről nem tájékoztatták, a rádióból tudta meg, ami nem anyagi, hanem inkább erkölcsi szempontból bosszantotta. Az évi 2500 dolláros ENSZ fizetésért cserébe szívesen vállalta volna a szerkesztői feladatokat, ha a magyar adás újraindul. Pintér rámutatott, hogy a magyar kormány nem csak tartalmi követelményt támasztana, hanem a szerkesztőről is dönt, amire Kelen óvatosan reagált. Az ENSZ tájékoztatási szolgálatának függetlenségéről azt mondta, hogy az ott készülő híryananyagokat olyan körültekintéssel állítják össze, hogy az egyetlen kormányra se legyen sértő, s ehhez az alapelvhez minden szerkesztőnek tartania kellett magát. Kelen Imre független ENSZ tisztviselőként képzelte el a magyar műsor készítését, ahol sem az amerikai, sem a magyar kormány nem szól bele munkájába. A magyar kormány részéről a korábbi adásokhoz köthető hivatalos tiltakozás Kelen szerint nem a tartalomnak szólt, hanem annak, hogy azt Hammarskjöld főtitkár a magyar kérdés 1957-es napirendre tűzésével egy időben indította el. Ezzel párhuzamosan megígérte, hogyha újból lesz magyar adás, csak olyan anyagokat fog készíteni, ami ellen nem lesz Budapestnek kifogása, de többször is megismételte, hogy nem óhajt a magyar kormány beosztottjává válni. A jelentést tevő ügynök szerint ennek még a gondolatától is rettegett. Pintér attasé elismerte, hogy aki az ENSZ-nél dolgozik, az a világszervezet alkalmazottja, de érezte, hogy a MNK-nak nem csak joga, hanem lehetősége is lesz, hogy fellépjen az adás tartalmával és a szerkesztő személyével kapcsolatban. Pintér úgy tett, mint aki nem kételkedik az ENSZ adások tárgyilagosságában, de nem tekintette véletlennek, hogy az egyes államok felé sugárzott műsort mindig az adott állam polgárai szerkesztik. A beszélgetéssel azt akarta felmérni, hogy számíthatnak-e a „célszemély” együttműködésére, ha újraindul az adás. Mint említettük, Kelen szívesen vállalta volna a szerkesztést, és kérte, hívják fel, ha van új fejlemény. Pintér értelmes, józanul gondolkodó emberként írta le Kelenre, aki sosem törekedett rá, hogy vezető legyen az emigrációs szervezeteknél. A Magyar Népköztársasághoz fűződő viszonyának változásában elenyésző lehetett a politikai motívum, inkább az elismerés iránti vágy – hogy becsületes, Magyarországnak jót akaró emberként tekintsenek rá az óhaza képviselői – valamint az emigránsok helyzetének kilátástalansága volt a legfontosabb tényező. Azt Pintér is felismerte, hogy Kelen Imre nem azonosult a kommunista rendszerrel, pusztán az ENSZ alapelveit, azaz az együttműködést képviselte. A hírszerzés Kelenre ekkor már jómódú emberként tekintett, akinek az ENSZ-ről szóló ifjúsági könyveivel komoly bevételei vannak, ám a 2500 dollár elvesztése valahol mégis érzékenyen érintette. A rezidens szerint Kelen a szóban forgó – bár inkább kiegészítő jellegű – jövedelem visszaszerzésével kapcsolatban rájött, hogy ez csak Budapest jóváhagyásával lehetséges, ám ebből az következett, hogy anyagi érdekeltsége volt a legfontosabb a MNK iránti viszonyának megváltozásában. Pintér hangsúlyozta, hogy beállítottsága, jelleme és a korábbi tapasztalatok nyomán operatív terveket – értsd ez alatt a beszervezést – akkor sem szabad felvázolni Kelen személyével kapcsolatban, ha tényleg megbíznák a magyar adás szerkesztésével. A továbbiakban az adás technikai-adminisztratív ügyeivel kapcsolatban tervezték felkeresni, amely révén különösebb indoklás (vagy fedőtörténet) nélkül is lehetséges a találkozás. Horváth József főhadnagy ehhez annyit tett hozzá, hogy a magyar adás megszüntetéséről – mint említettük – a főtitkár döntött, míg a sajtó ál-

lításával szemben a State Department – az Egyesült Államok Külügyminisztériuma – részéről nem érkezett tiltakozás.³⁹ Az *Ember* 1963. február 16-án mégis arról tudósított, hogy a Kennedy adminisztráció tiltakozását fejezte ki a heti 15 perces magyar adás megszüntetése ellen, mivel az amerikai ENSZ delegátus maga akart nyomást gyakorolni a Kádár rendszerre, hogy újabb engedményeket érjen el. A cikk szerint az USA tiltakozásához Nagy-Britannia és Franciaország is csatlakozott, a döntés haladéktalan visszavonását követelve. A State Department kiállása viszont cáfolta az Amerikai Magyar Szövetség azon állítását, hogy Kennedy elárulta volna a magyar függetlenséget.⁴⁰ A Központ a véletlenszerű és felületes szintű viszony ellenére is elfogadta, hogy társadalmi kapcsolatként tekintsenek Kelenre, mint olyan személyre, akivel félig-meddig bizalmas értesüléseket is megosztanak, és aki ezt hasonló formában viszonzza, de nem lépi át a törvényes kereteket. Első feladatként azt határozták meg, hogy hivatalos ügyek hiányában is bármikor fel tudják keresni, így Pintér augusztusban azzal az indokkal tervezte a kontaktus felvételét, hogy korábbi munkássága otthon komoly érdeklődést váltott ki, így karikatúráiból kiállítást rendeznének Budapesten. A rezidens úgy látta, hogy Kelen már csak hiúságból sem fog nemet mondani, ugyanakkor Polgár Dénes a következő ENSZ közgyűlés alatt folytatta a tanulmányozását.⁴¹ (Értsd: további beszélgetéseket folytatott vele). A Központ hangsúlyozta, hogy a beszerzésről történő lemondás ellenére is foglalkoznak Kelen Imre személyével, ugyanis „ha mint társadalmi kapcsolat komoly, használható információt fog adni A-és B-vonalon [azaz a politikai és emigrációs hírszerzésben], akkor elértük célunkat”.⁴² Kelen Imre telefonon felhívta Pintért, s azt követően 1963. február 8-án újra találkoztak, miután Travares főtitkárhelyettes magához kérte a magyar ENSZ nagykövetet a rádióadás ügyében. Kelen a budapesti döntésről érdeklődött, ám Pintér a legutóbbi beszélgetésük alapján úgy értelmezte, hogy ezt partnere részéről pusztán a személyi érdekesség vezérelti. Pintér szerint az adások megkezdésének vonatkozó javaslat mögött Varga Béla csoportja állt, mivel az Országgyűlés egykori elnöke többször azt nyilatkozta, hogy szervezetével mindent megtesz a magyar adás újrakezdése érdekében az otthoni közvélemény tájékoztatásáért. Az ENSZ magyar adása a diaszpórában központi kérdés lett, tehát ennek felújítását az amerikai közvélemény felé az emigránsok győzelmeként lehetett volna kommunikálni. Kelen arra hivatkozott, hogy a magyar kormánynak is az az érdeke, hogy normalizálja az ENSZ-hez fűződő viszonyát, amihez – más szocialista országokhoz hasonlóan – a rádióadások fogadása is hozzájárulhat. Kelen úgy vélte, az adás politikailag nem lett volna ártalmas a MNK-ra nézve, és ezt az emigráns vezetők is győzelmeként tudták volna kommunikálni a tagság irányában. A kinti magyarság az óhaza elhagyásának időpontja alapján felvázolható törésvonalak mentén mindig is erősen megosztott volt, amely tovább mélyült, hiszen a magyar–amerikai tárgyalások lehetősége és a Kennedy kormány emigrációval kapcsolatos politikája, a Kádár rend-

³⁹ ÁBTIL 3. 2. 4.–K–770/T–, „Zerdid”–Kt.–451/62–0101/„A”–1963. sz. jelentés–134-62/63 – Tárgy: Kelen Imre ügyében. New York, 1963. I. 22. 32–37.

⁴⁰ A Kennedy kormány tiltakozott az E. N. magyar adásainak megszüntetése ellen. *Az Ember*. XXXV. 1963. február 10. 5.

⁴¹ ÁBTIL 3. 2. 4. K–770/T–, „Zerdid”–Kt.–451/62.–38.

⁴² ÁBTIL 3. 2. 4. K–770/T–, „Zerdid”–Kt.–451/62–II/10 sz. utasítás „A”-tól Róna elvtársnak! New York. – Tárgy: ZERDID ügye. – Budapest, 1963. II. 9. 40.

szer konszolidációja olyan viszonyokat teremtett, hogy az emigráns vezetőknek is fel kellett mutatniuk valamilyen eredményt. Kelen szerint az adások felújításával Varga Béla csoportjának már nem lett volna fontos a korábban emlegetett kongresszusi vizsgálóbizottság, mondván az csak arra lett volna jó, hogy hátráltassa a megbékélést. Pintér úgy érezte, Kelen az ügyben egyeztetett Varga Bélával, és a republikánus kampány lehetősége pressziós alapul szolgált ahhoz, hogy Budapest mielőbb felújítsa az adást, függetlenül attól, hogy ki lesz a szerkesztő. Kelen az időzítést U Thant budapesti útja előtti pillanatra javasolta, amely baráti gesztusként kommunikálható a főtitkár irányában. Pintér ebből arra következtetett, hogy az emigráció vezetői a rádióadás folytatásával gyors győzelemre törekszik, hiszen ha U Thant látogatása eredményes lesz, abból a Magyar Bizottságnak nehéz lett volna politikai tőkét kovácsolni. Amennyiben a főtitkár úgy nyilatkozik, hogy „Magyarországon minden rendben van”, az amerikai kormányzat számára sokkal könnyebb lesz megnyerni a közvéleményt a viszony normalizálása érdekében. Varga Béla február elején személyesen szeretett volna találkozni U Thant-tal, aki elzárkózott ettől, majd levelet írt, amire Kelen szerint nem kapott választ, ahogy a washingtoni kormányzat sem adhatott nyílt támogatást az ENSZ főtitkár budapesti útjának megakadályozásához.⁴³ Kérdés azonban, hogy Varga Béla részéről mennyire volt komoly a Kelen által felvázolt próbálkozás, hiszen az 1945-ös nemzetgyűlés elnöke 1963-ban már az emigráció realista köréhez tartozott.⁴⁴ Igaz, az idő tájt U Thant meghátrálására nem igazán lehetett számítani. Az 1956-os forradalom elleni szovjet katonai beavatkozásra, mint a békét veszélyeztető cselekményre válaszul 1957. január 10-én létrejött az ENSZ Ötös Bizottság, ez azonban nem tudott a magyarországi események helyszínén tényfeltárást végezni, ugyanakkor a moszkvai vezetéstől kapott segély nyomán Ceylon 1958-ban elhagyta a testületet. 1958-ban [Leslie] Munroe (1901–1974) új-zélandi ENSZ nagykövet egyéni képviselőként folytatta a vizsgáldást. A különmegbízott mandátuma 1962 decemberében lejárt, amelyet az Egyesült Államok kérésére már nem hosszabbítottak meg.⁴⁵ Varga Béla szemléletének megváltozásában ugyanakkor az is szerepet játszott, hogy az emigráció erőviszonyai az '56-os menekültek által alapított szervezetek javára tolódtak el, így az Egyesült Államokban Király Béla került előtérbe, az európai országok ugyanakkor inkább a szociáldemokratákat (Kéthly Anna és Szélig Imre) támogatták.⁴⁶

Pintér feltételezte, hogy a február 16-ai újságcikk Kelen sugalmazására került az *Ember* című folyóiratba, hiszen kiváló viszonyt ápolt a főszerkesztővel, ráadásul az érvelés egy az egyben az ő nézeteit tükrözte. Pintér szerint a Kelen elszólta magát, amikor azt mondta, hogy „az amerikai kormány most már nyilvánosan is beismerte, hogy a szovjetek magyarországi tartózkodása állandó és ezért a rendszer megdönthetetlen”. Az ominózus mondat miatt Kelen kínos magyarázkodásra kényszerült, mivel ez azt sugallta, hogy a kiegyezés oldalán áll. A megjegyzés alatt azt értette, hogy az USA a

⁴³ ÁBTIL 3. 2. 4.–K–770/T–, „Zerdid”–Kt.–451/62–0227/„A”–1963. sz. jelentés–134-177/63–New York. – Tárty: Kelen Imrével találkozó. – New York, 1963. II. 20. 43-45.

⁴⁴ BORBÁNDI, 1989/2. 14.

⁴⁵ KIRÁLY, 2006. 37–51/178.

⁴⁶ CSICSERY-RÓNAY, 2001. 4–65.

SZU létezése miatt még a kisebb szocialista országok társadalmi rendszerét sem tudja megváltoztatni, így e legmegfelelőbb formák között próbál velük együttműködni. A rezidens úgy értékelte a beszélgetést, mint amely segített tisztázni Kelen politikai állásfoglalását, de az emigráció terveinek feltárása terén is hasznos volt. Pintér úgy érezte, bár Kelen Imre nem volt a magyar–amerikai kiegyezés ellen, a társalgást nem saját szándékából kezdeményezte, vagyis a karikaturistát az emigráció és a hivatalos magyar szervek közötti kapcsolatteremtésre használták fel. Ez a magyar kormány számára is kihasználhatónak tűnt, mert visszafelé is lehetett vele üzeni, de abban is megállapodtak, hogy máskor is eszmét cserélnek, a rádióadás sorsától függetlenül. Horváth főhadnagy emigrációs vonalon hasznos információkat talált a jelentésben, tájékozódás végett megfelelőnek találta.⁴⁷ 1963. május 15-én a New York-i rezidentúra Kelen Imrértől kapott értesülést a *Hickenlooper* iowai szenátor által indított ellenzéki kampányról, amely arra irányult, hogy a kongresszus ne fogadja el a Kennedy adminisztráció javaslatát a viszony normalizálására. A republikánus jobboldal elsősorban a bulvárlapok hasábjain készült sajtókampányt indítani.⁴⁸

Kelen Imre társadalmi kapcsolatként ugyan megmaradt nyilvántartásban,⁴⁹ a nyár végén mégis az ügy elvetésére érkezett javaslat a New York-i rezidentúrától, mondván nem rendelkezik komoly információs lehetőségekkel. Borsányi Imre végül jóváhagyta az indítványt.⁵⁰ A Központ a későbbiek folyamán valószínűleg azért sem támogatta a további közeledést, mert „Peace in their Time” (Béke az ő idejünkben) címmel szeptember elejétől a könyvesboltokba került Kelen Imre önéletrajza, amely a jelentős összegű honoráriumon kívül egyrészt széles körű publicitást biztosított a szerzőnek, másrészt igazolta a hírszerzés részéről a jelölt megbízhatóságával és politikai hovatartozásával kapcsolatos kételyeit. Igaz, a kritikusok ellentmondásosnak ítélték a művet. A leginkább mérvadó New York Times szemleírója ugyan elismeréssel szólt az egyéni hangvételről, ám néhol túlságosan formálisnak, máshol beszélt nyelvi fordulatokkal teltűzdelt írásnak találta az alkotást, amely 444 oldalon keresztül már inkább fárasztó, mintsem szórakoztató.⁵¹

Miután az Egyesült Államok 1963 nyarán a már nem szorgalmazta, hogy a magyar ügy az ENSZ napirendjén maradjon,⁵² ráadásul U Thant ENSZ főtitkár is kedvező benyomásokkal távozott Budapestről,⁵³ Mód Péter külügyminiszter-helyettes 1963. december 14-én tárgyalt a State Department illetékeseivel, és így megkezdődött a ma-

⁴⁷ ÁBTL 3. 2. 4.–K–770/T–, „Zerdid”–Kt.–451/62–0227/„A”–1963. sz. jelentés–134-177/63–New York. – Tárgy: Kelen Imrével találkozó. – New York, 1963. II. 20. 45-47.

⁴⁸ ÁBTL 3. 2. 4.–K–770/T–, „Zerdid”–Kt.–451/62–BM III/I Csfőség 1–A alosztály – Tárgy: A 1169. sz. New York-i táviratból KIVONAT. Budapest, 1963. V. 17. 48.

⁴⁹ ÁBTL 3. 2. 4.–K–770/T–, „Zerdid”–Kt.–451/62–BM III/I Csfőség 1–A alosztály – Tárgy: „Zerdid” fn. társadalmi kapcsolat kutató B. és M. dossziéjának felülvizsgálatáról. JELENTÉS Budapest, 1963. V. 28. 50.

⁵⁰ ÁBTL 3. 2. 4.–K–770/T–, „Zerdid”–Kt.–451/62–BM III/I Csfőség 1–A alosztály – Tárgy: „Zerdid” fn. társadalmi kapcsolat kizárására JAVASLAT – Budapest, 1963. VIII. 17. 55.

⁵¹ PRESCOTT, 1963. 37.

⁵² FÖLDES, 2015. 57–59.

⁵³ POLGÁR, 2008. 81–83.

gyar–amerikai kapcsolatok rendezésének lassú folyamata.⁵⁴ A Kelen közvetítői tevékenységére itt már egyik oldal sem tartott igényt, ezzel végleg kiesett a III/I Csoportfőnökség legalább alapszinten komolyan vehető jelöltjeinek sorából. Mindazonáltal, a Külügyminisztérium vonalán egy sajátos párbeszéd alakult ki. 1965 februárjában Kelen Imre a New York-i magyar ENSZ képviselőten keresztül felajánlotta, hogy rajzait kiállítaná Budapesten. A karikaturista úgy vélte, a politikai légkör hosszú idő óta először vált olyan kedvezővé, hogy rajzait az óhazában is kedvező fogadtatás kísérné, és az amerikai szervek sem támasztanának kifogást. Kelen még abban is partnernek mutatkozott, hogy a politikai okokból nem vállalható alkotásait kihagyják a budapesti tárlatból. Az alkotó szándékai szerint a Magyarországon eladott műveiből fedezte volna az úti költséget, bár a beutazáshoz előlegre pályázott. A KÜM nem ismert olyan körülményeket, amely ezt kizárta volna, hiszen a győri múzeum is őrzött néhányat a rajzoló ifjúkori műveiből,⁵⁵ viszont a „felszabadulás” 20. évfordulója, a korábban elmaradt tárlatok esedékessé váló pótlása, és végül, de nem utolsósorban a Múcsarnok tervezett felújítása miatt a – fedőszervként is funkcionáló – Kulturális Kapcsolatok Intézete nem tekintette adott évben megvalósíthatónak az elképzelést. A KKI úgy látta, hogy 1966 vége előtt semmiképp nem kerülhetne sor az eseményre, de inkább 1967 első negyedévében gondolkodtak.⁵⁶ 1966 májusában a KÜM Külföldi Magyarok Önálló Referatúrája, a Magyarok Világszövetsége és a KKI végül úgy nyilatkozott, hogy „nem javasolják a kiállítás megszervezését, mivel Kelen rajzai politikai tartalmukban elfogadhatatlanok számunkra”. Igaz, *Lőrinc Tamás* KKI osztályvezető annyiban megengedő volt, hogy ha az ENSZ képviselő indokoltnak tartja, néhány elfogadhatóbb karikatúra megjelenhetne a *Ludas Matyiban*.⁵⁷ Noha a próbálkozás nem járt sikerrel, a művész alkotókedve töretlen maradt. Kelen Imre ez idő tájt publikációs tevékenységének szentelte ideje jó részét. 1966-ban kiadta a különböző nemzetek szólás-mondásait rajzokkal illusztráló alkotását, amely az emberi bölcsesség legalapvetőbb vonásait az emberiség közös kincsének nevezte.⁵⁸ Ezzel egy időben *The Political Platypus* (A kacsacsőrű emlős, mint politikus) címmel megjelentette a két világháború közötti időszak diplomáciai életének legfontosabb szereplőiről készült karikatúráit, amelyek az adott politikusra leginkább jellemző tulajdonságok alapján választott állatfigurával mutatják be a két válságos évtized vezető személyiségeit.⁵⁹ Mindazonáltal, a művész e rendkívül termékeny évnek legsikeresebb alkotása Dag Hammarskjöld életrajza volt, amely elnyerte a kritika tetszését.⁶⁰ Két évvel később pedig egy általa szerkesztett könyvben kiadta a néhai

⁵⁴ FOREIGN RELATIONS of the UNITED STATES, 1961 – 1963 VOLUME XVI, EASTERN EUROPE; CYPRUS; GREECE; TURKEY, DOCUMENT 28 – Memorandum of Conversation. – Washington, December 14, 1963. 58–62.

<https://history.state.gov/historicaldocuments/frus1961-63v16/d28> (Letöltés: 2016. január 1.)

⁵⁵ MNL OL XIX-J-1-j-USA-1966-16. d.-001212/1965 – Tárgy: Kelen Imre kiállítása – Budapest, 1965. II. 12.

⁵⁶ MNL OL XIX-J-1-j-USA-1966-16. d.-001212/1 – Tárgy: Kelen Imre kiállítása – Budapest, 1965. IV. 16.

⁵⁷ MNL OL XIX-J-1-j-USA-1966-16. d.-002731/1966 – Kelen Imre javaslata kiállítás rendezésére. – Budapest, 1966. V. 12.

⁵⁸ KELEN, 1966a. 1–63.

⁵⁹ KELEN, 1966b. 13–142.

⁶⁰ KELEN, 1966c. 1–316.

ENSZ főtitkár beszédeit, amelyből kiolvasható Hammarskjöld politikai nézeteinek és ars poeticájának lényege.⁶¹ 1968 nyarán a Bécsben megrendezett nemzetközi légitávközpont kiállításán a művész standja kiemelt figyelemben részesült, hiszen az általa tervezett bélyegek maguktól elmondták az ENSZ történetét.⁶² 1970 májusában *Fifty Voices Of the Twentieth Century* (Ötven hang a huszadik században) címmel egy újabb válogatást adott ki, amely az évszázad 50 kiemelkedő személyiségét mutatta be a tőlük származó legjellemzőbb idézetekkel.⁶³ Egy negyedévvél később, augusztus 20-án a karikaturista műveit kiállították a Szépművészeti Múzeumban.⁶⁴ A WFUNA (World Federation of United Nations Associations – ENSZ Társaságok Nemzetközi Szövetsége) által havonta megjelentetett kiadvány 1973. februári, az ENSZ által a leszerelés ügyének népszerűsítését szolgáló bélyegsorozatával foglalkozó, számának címlapját ugyancsak a művész tervezte.⁶⁵

Kelen Imrét 1973-ban a nyugati történelemtudomány részéről is komoly megtiszteltetés érte, ti. *George Scott* brit történész a Népszövetség felemelkedéséről és bukásáról szóló könyvét a korabeli politikusokról és államférfiakról készült, '20-as és '30-as évekbeli karikatúráival illusztrálta.⁶⁶ Még ugyanabban az évben megemlékezett nagyra becsült elődjéről, a Mr. Nonsense néven ismertté vált *Edward Lear* XIX. századi angol humoristáról, aki Viktória királynőt is tanította rajzolni.⁶⁷ Az utolsó, nagyobb lélegzetű műve a következő év folyamán látott napvilágot, amelyben az önmagát is műkedvelőnek tartó Kelen Imre a rajzolás szépségeibe próbálja bevezetni olvasóit, amelynek égisze alatt Leonardo da Vinci nevében ad tanácsot lelkes amatőr követőinek.⁶⁸ Nem sokkal 80. születésnapja előtt, 1976. szeptember 24-én a Kulturális Kapcsolatok Intézetének kiállítótermében *Boldizsár Iván* nyitotta meg azt a tárlatot, amely főként a művészek a két világháború közötti időszak vezető személyiségeiről készült gúnyrajzait tárta a hazai nyilvánosság elé.⁶⁹ A kiállítás csak szeptember 26-ig volt látható, így *Lánczos Zoltán* nem véletlenül írta, hogy a KKI igazgatósága nagy szolgálatot tenne a köznek, ha meghosszabbítaná az időtartamot. A művész 1919 és 1951 közötti korszakának termését hozta el Budapestre, sok alkotásán a kifigurázott politikus aláírása is szerepelt, hiszen velük az esetek többségében személyes ismeretségben állt. Kelen Imre akkor már Bécsben tartózkodott, mivel felesége az UNIDO szerkesztőségét irányította.⁷⁰ Az Egyesült Államok népesség nyilvántartásának a világhálón is elérhető adatbázisa szerint jogilag az idős művész utolsó állandó lakhelye New York városában

⁶¹ KELEN, 1968. 3–225.

⁶² LIDMAN, 1968. D29.

⁶³ WERSTEIN, 1970. 194.

⁶⁴ MNL OL XIX–j–1–j–USA–1970–002231–65/1970 – Tárgy: Kelen Imre kiállítása Budapesten. – Budapest, 1970. VI. 16. 10 l.

⁶⁵ TOWER, 1973. 36.

⁶⁶ SCOTT, 1973. 272–273.

⁶⁷ KELEN, 1973. 9–111.

⁶⁸ KELEN, 1974. 1–140.

⁶⁹ SOÓS, 1976. 5.

⁷⁰ LÁNCZOS, 1976. 7.

volt,⁷¹ a világhírű karikaturista ugyanis politikai okokból nem gondolt rá, hogy hazaköltözzön. Életének utolsó esztendőit szülővárosához közel, a Monarchia polgári világát idéző Bécsben töltötte, ahol 1978. október 9-én eltávozott az élők sorából.⁷²

Felhasznált irodalom

Levéltári források

ÁBTL 3. 2.	Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára, A BM III/I. Csoportfőnökség és jogelődei által kezelt dossziék
3. 2. 1.	Bt-dossziék
3. 2. 3.	Mt-dossziék
3. 2. 4.	Kutató dossziék (K-dossziék)
3. 2. 6.	Rezidentúra-dossziék (8-dossziék)
ÁBTL 2. 8.	Személyzeti, munkaügyi és pénzügyi iratok (Szem. ir.)
2. 8. 2.	Állambiztonsági szervek titkos és szigorúan titkos állományú beosztottainak iratai
MNL OL XIX–J–1–j	Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Az államigazgatás felső szervei, Külügyminisztérium, TÜK iratok
NARA	National Archives and Records Administration (USA)

Szakirodalom

BALOGH	
1988	BALOGH SÁNDOR: <i>Magyarország külpolitikája 1945–1950.</i> Kossuth Könyvkiadó, Bp., 1988. 307–311.
BALOGH	
2002	BALOGH MARGIT: <i>Mindszenty József. Élet – Kép Sorozat.</i> Elektra Kiadóház, Bp., 2002.

⁷¹ www.fold3.com/page/6935117_emery_kelen/details/ (Letöltés: 2014. VI. 8.)

⁷² KENYERES, – www.mek.oszk

- BÉKÉS
2006 BÉKÉS CSABA: A magyar forradalom és az ENSZ az újabb levéltári kutatások tükrében. *A forradalom és a magyar kérdés az ENSZ-ben, 1956–1963. Tanulmányok, dokumentumok és kronológia.* Szerk. BÉKÉS CSABA és KECSKÉS D. GUSZTÁV. Magyar ENSZ Társaság, Bp., 2006.
- BORBÁNDI
1989 BORBÁNDI GYULA: *A magyar emigráció életrajza 1945–1985.* II. köt. Európa Könyvkiadó, Bp., 1989.
- CSICSERY-RÓNAY
2001 CSICSERY-RÓNAY ISTVÁN: *A harmadik magyar történelmi emigráció.* Occidental Press–Századvég, Bp. 2001.
- DERSO
1964 DERSO, ALOYSIUS: Cartoonist, Dies. *New York Times*, CXIV. 1964. december 23.
- FÖLDES
2015 FÖLDES GYÖRGY: *Kádár János külpolitikája és nemzetközi tárgyalásai 1956–1989.* I. Napvilág Kiadó, Bp., 2015. 57–59.
- GALBRAITH
1970 GALBRAITH, JOHN KENNETH: *Az új ipari állam.* Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Bp., 1970.
- HAAS
2003 HAAS GYÖRGY: Száz éve született Varga Béla. *Magyar Szemle Új folyam.* XII. évf. 2003. október 1. 9–10. sz.
- HERMANN
2008 *Ki kicsoda 2009.* Szerk. HERMANN PÉTER. Magyar Távirati Iroda Rt., Bp., 2008.
- HOLLAI
2010 HOLLAI IMRE: *Út az elnökséghez.* Ad Librum Kft.. Bp., 2010.
- KÁDÁR LYNN
2006 KÁDÁR LYNN KATALIN: *Eckhardt Tibor amerikai évei. 1941–1972.* L'Harmattan, Bp. 2006.
- KAPRONCZAY
1998 KAPRONCZAY KÁROLY: Varga Béla életrajza. *A Nemzetgyűlés elnöke volt. Kilenc évtized a 20. századból. (Varga Béla vallomásai életéről, 1991-ben).* Mundus Magyar Egyetemi Kiadó, Bp., 1998.
- KELEN
1964 KELEN, EMERY: *Peace in Their Time. Men Who Led Us In and Out of War 1914–1945.* Victor Gollanz LTD, London, 1964.
- KELEN
1966a KELEN, EMERY: *Proverbs of Many Nations. Compiled and Illustrated by Emery Kelen.* Lothrop, Lee & Shephard Co. Inc., New York, 1966.

- KELEN
1966b KELEN, EMERY: *The Political Platypus*. Living Books Inc., New York, 1966.
- KELEN
1966C KELEN, EMERY: *Hammarskjöld*. George Putnam's Sons, New York, 1966.
- KELEN
1968 KELEN, EMERY: *Hammarskjöld. The Political Man*. Edited by EMERY KELEN. Funk & Wagnalls, New York, 1968.
- KELEN
1973 KELEN, EMERY: *Mr. Nonsense. A Life of Edward Lear by Emery Kelen*. Thomas Nelson Incorporated, Nashville (Camden), New York, 1973.
- KELEN
1974 KELEN, EMERY: *Leonardo da Vinci's Advice to Artists*. Ed. By EMERY KELEN, drawings by Leonardo da Vinci. Nelson (and Sons), Nashville (Camden), New York, 1974.
- KENYERES
Magyar Életrajzi Lexikon 1000–1990. Főszerk. KENYERES ÁGNES. Bp., Javitott, átdolgozott kiadás, (online MEK OSZK.hu)
- KIRÁLY
2006 KIRÁLY BÉLA: A kortárs történész vallomása: a magyar kérdés az ENSZ-ben, 1956–1963. *A forradalom és a magyar kérdés az ENSZ-ben, 1956–1963. Tanulmányok, dokumentumok és kronológia*. Szerk. BÉKÉS CSABA és KECSKÉS D. GUSZTÁV. Magyar ENSZ Társaság, Bp., 2006.
- LÁNCZOS
1976 LÁNCZOS ZOLTÁN: Kelen Imre kiállítása. *Magyar Nemzet*, XXXII. évf. 225. sz. 1976. szeptember 23. 7.
- LIDMAN
1968 LIDMAN, DAVID: U. S. Medal Winners. *New York Times*, CXVIII. 1968. június 23. D29.
- LISNER
1946 LISNER, WILL: News, Radio, Films Mirror UNO Body. Reporters, Speakers, Artists and Cameramen Record Scenes for the World. *New York Times*, XCVI. 1946. március 26. 5.
- PALASIK
2013 PALASIK MÁRIA: A BM II/3 (Hírszerző) Osztály. *A megtorlás szervezete. A politikai rendőrség újjászervezése és működése 1956–1962. (Intézménytörténeti tanulmányok)*. Szerk. CSEH GERGŐ BENDEGÚZ és OKVÁTH IMRE. Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára–L'Harmattan Kiadó, Bp., 2013.
- POLGÁR
2008 POLGÁR DÉNES: *Egy POLGÁR a nagyvilágban. A 96 éves újságíró emlékiratai*. Atlantic Press, Bp., 2008.

- PRESCOTT
1963
PRESCOTT, ORVILLE: A Caricaturist's History Book. Peace in their Time. The Men Who Led Us In and Out of War 1914–1945. *New York Times*, XCIII. 1963. szeptember 18. 37.
- SCOTT
1973
SCOTT, GEORGE: *The Rise and Fall of the League of Nations*. Hutchinson & Co. LTD, London, 1973.
- SOÓS
1976
SOÓS MAGDA: Történelemírás karikatúrákkal. Kelen Imre budapesti kiállítása. *Magyar Hírek*, XXIX. évf. 20. sz. 1976. szeptember 25. 5.
- TABAJDI–UNGVÁRY
2008
TABAJDI GÁBOR–UNGVÁRY KRISZTIÁN: *Elhallgatott múlt. A pártállam és a belligy. A politikai rendőrség működése Magyarországon 1956–1990*. '56-os Intézet–Corvina,
- TELTSCH
1963
TELTSCH, KATHLEEN: U.N. Ends Hungary Broadcasts; U. S. Angry, to Ask Resumption. *New York Times*, XCIII. 1963. január 5. 4.
- THEOHARIS
2002
THEOHARIS, ATHAN: *Chasing Spies. How the FBI Failed in Counterintelligence But Promoted the Politics of McCarthyism in the Cold War*. IVAN R. DEE, Chicago, 2002.
- TÓTH
2013
TÓTH ESZTER ZSÓFIA: A politikai és gazdasági hírszerzés szervezet-története 1945–1990. *A megtorlás szervezete. A politikai rendőrség újjászervezése és működése 1956–1962. (Intézménytörténeti tanulmányok)*. Szerk. CSEH GERGŐ BENDEGÚZ és OKVÁTH IMRE. Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára–L'Harmattan Kiadó, Bp., 2013.
- TOWER
1973
TOWER, SAMUEL A.: U. N. Seeks Disarmament. Stamps. *New York Times*, CXXIII. 1973. február 18. 36.
- VARGA
1998
VARGA BÉLA: *A Nemzetgyűlés elnöke volt. Kilenc évtized a 20. századból. (Varga Béla vallomásai életútjáról, 1991-ben)*. Mundus Magyar Egyetemi Kiadó, Bp., 1998.
- WERSTEIN
1970
IRVING WERSTEIN: Fifty Voices Of the Twentieth Century. *New York Times*. CXX. 1970. május 31. 194.